

DA LI BI ZNANJE TREBALO DA BUDE BESPLATNO?

Predmet:

RAČUNARSTVO I DRUŠTVO

Autor:

DARKO ZORIĆ 225/2017

UVOD

- Pitanje da li bi znanje trebalo da bude besplatno je kompleksno i izaziva kontroverze, posebno kada se razmatraju komercijalno vredni konteksti kao što su udžbenici, autorska prava i patenti.
- Veliki deo naučnih istraživanja objavljenih u komercijalnim časopisima finansiraju poreski obveznici ili neprofitne institucije i organizacije.
- Pružanje besplatnog pristupa udžbenicima i obrazovnim resursima može pomoći da se izjednače šanse i omogućí onima sa ograničenim finansijskim sredstvima da steknu znanje i veštine.
- Inicijative kao što su masovni otvoreni onlajn kursevi (engl. MOOC) i resursi za otvoreno obrazovanje (engl. OER) omogućavaju širenje naučno utemeljenog i odobrenog znanja većem broju zainteresovanih korisnika.

ISTORIJSKI PREGLED

- Ljudski uspeh manje proizlazi iz osobina koje nas čine vrhunskim primatima, već više iz našeg talenta za prenošenje znanja kroz vreme.
- Brojnost ljudi nije garancija dubljeg razumevanja, već je važnije bilo prenošenje znanja. Na taj način smo kreirali akumulirane baze znanja. Kontinuirani i održivi napredak postaje moguć tek kada se znanje široko deli i pristupačno je svima.
- Biblioteke su tradicionalno bile najveće akumulacije informacija, dok danas digitalno doba omogućava trenutno deljenje znanja širom sveta.
- Internet i digitalne platforme omogućavaju pristup obimnim bazama podataka, veb stranicama, onlajn kursovima i drugim resursima.

ISTORIJSKI PREGLED

Aleksandrijska biblioteka

Korišćenje interneta

DOSTUPNOST I OGRAĐENJA

01
KVALITET

02
PRISTUP

03
UPOTREBA

04
ZAŠTITA

05
DELJENJE

06
ETIKA

ELSEVIER

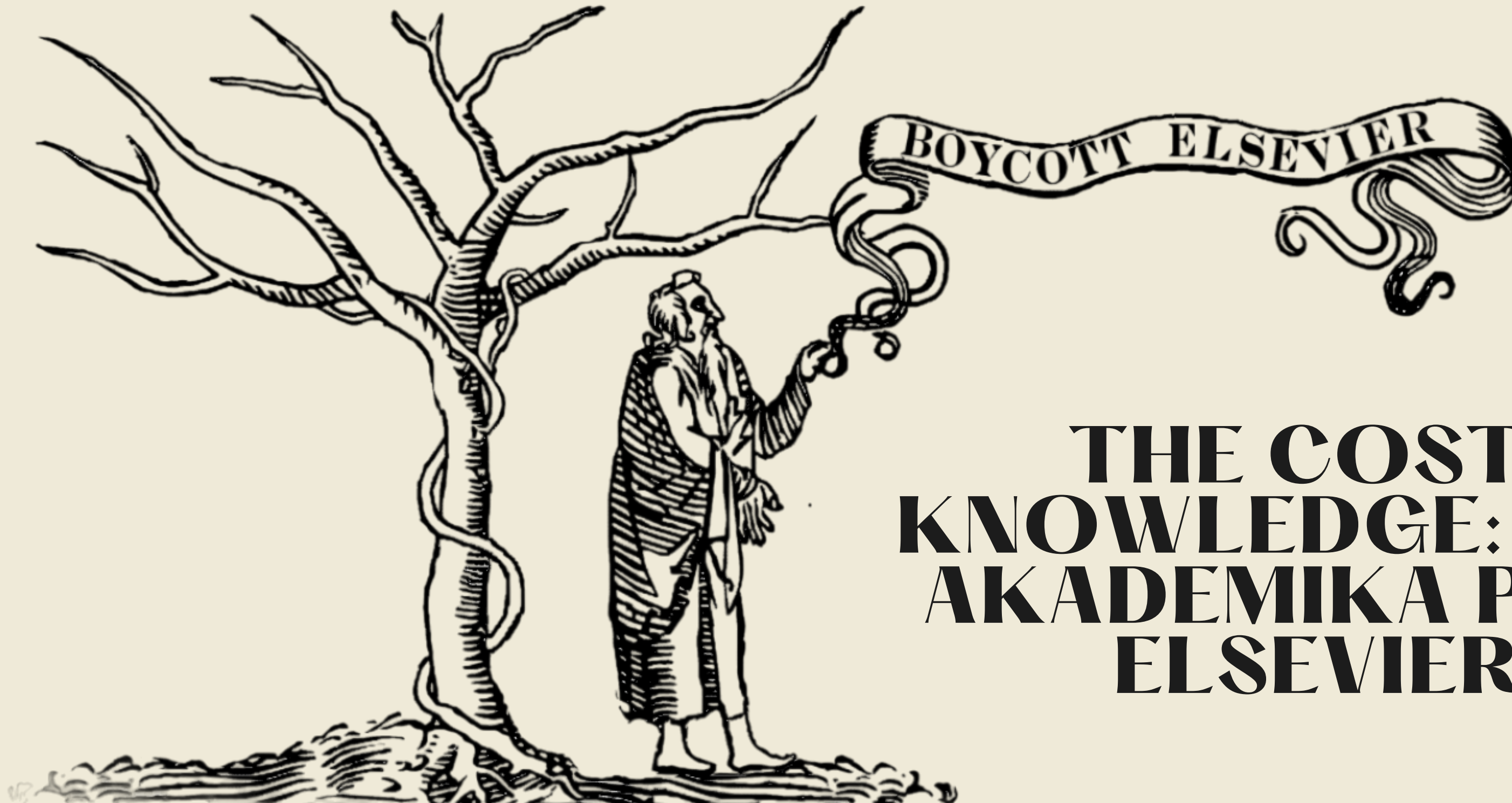
1880. god.

- Specijalizuje se za oblasti kao što su medicina, prirodne nauke, inženjerstvo, tehnologija, društvene nauke i humanističke discipline.
- Elsevier je često kritikovan zbog visokih cena časopisa i ograničenja pristupa koji otežavaju širenje znanja.
- Kompanija je argumentovala da je opravdano što imaju takve cene, dok kritičari tvrde sasvim suprotno, tj. da današnje cene uopšte nisu fer, pogotovo u eri interneta.

ELSEVIER

Elsevier logo

THE COST OF KNOWLEDGE: BORBA AKADEMIKA PROTIV ELSEVIER-A

THE COST OF KNOWLEDGE: BORBA AKADEMIKA PROTIV ELSEVIER-A

- Pokrenut 2012. godine od strane akademskih istraživača kao odgovor na visoke cene i restriktivne prakse velikih izdavačkih kuća poput Elsevier-a.
- Bojkot Elsevier-a sastoji se od nekoliko glavnih akcija. Istraživači odbijaju da objavljuju svoje radove u Elsevier-ovim časopisima, otkazuju pretplate na ove časopise i pozivaju druge istraživače da im se pridruže u tome.
- Do februara 2012. godine, peticiju je potpisalo preko 5.000 akademika, a do novembra 2018. godine preko 17.000.

SCI-HUB

...to remove all barriers in the way of science

SCI-HUB: REVOLUCIONARNI PRISTUP ZNANJU

- Sci-Hub je platforma koja omogućava besplatan pristup naučnim radovima širom sveta.
- Sci-Hub je osnovan 2011. godine od strane neurobiologa Aleksandre Elbakijan („Robin Hud nauke“) kako bi se omogućio besplatan pristup naučnim radovima.
- Sci-Hub omogućava preuzimanje naučnih radova sa velikog broja izvora, često bez dozvole izdavača. Danas se na platformi nalazi preko 85 miliona radova.

Aleksandra Elbakijan

SCI-HUB: REVOLUCIONARNI PRISTUP ZNANJU

- Upotreba Sci-Hub-a postavlja pitanja autorskih prava, vlasništva i etike.
- Elsevier je podneo tužbu protiv Sci-Hub-a 2015. godine zbog kršenja autorskih prava.
- Studije su pokazale da više od 50% akademskih istraživača koristi Sci-Hub kako bi izbegli plaćanje za pristup radovima. Zaključeno je takođe da Sci-Hub ima široku upotrebu među studentima i profesorima.
- Pored akademskih istraživača, još jedna značajna grupa korisnika Sci-Hub-a su medicinski profesionalci van univerzitetskih bolnica, koji obično nemaju pristup originalnim publikacijama u medicinskim časopisima.

OTVORENI PRISTUP

Definicija: Slobodan, besplatan, neograničen onlajn pristup naučnim radovima, knjigama i disertacijama.

Vrste modela: zeleni, zlatni, hibridni i dijamantski otvoreni pristup i otvoreni pristup podataka.

Motivacija: Reakcija na paradoksalnu situaciju gde se rezultati istraživanja finansiraju sredstvima univerziteta, ali se objavljuju u časopisima koje te iste institucije moraju platiti.

Digitalni repozitorijumi: Kolekcije digitalnih objekata u odgovarajućem formatu.
Vrste: Institucionalni, tematski, poljoprivredni, društvene nauke i specifične oblasti.

OTVORENI PRISTUP U SRBIJI

- Bibliografske baze podataka i nacionalni citatni indeks.
- Prvi skupovi, konferencije i radionice o otvorenom pristupu održani su neposredno nakon definisanja Budimpeštanske inicijative (2002) i Berlinske deklaracije (2003).
- Univerzitet u Beogradu potpisao Berlinsku deklaraciju (2011) i uspostavio repozitorijume otvorenog pristupa za doktorske teze: PHAIDRA i E-teze za Univerzitet u Beogradu; CRIS UNS za Univerzitet u Novom Sadu.
- U razvoju su tematski (eLibrary, CaSA NaRA) i institucionalni repozitorijumi (Institut tehničkih nauka SANU, Institut za filozofiju i društvenu teoriju).
- Digitalne verzije monografija postaju dostupne putem zvaničnih sajtova institucija (Etnografski institut SANU, Balkanološki institut SANU).

PLAN S

- Inicijativa koja za cilj ima transformaciju načina objavljivanja naučnih istraživanja.
- Potpuni otvoreni pristup svim naučnim publikacijama finansiranim javnim sredstvima.
- Prvi put objavljen u septembru 2018. godine; podržan od strane evropskih istraživačkih fondova i organizacija, uz Komisiju Evropske unije.
- Glavni principi:
 - **Nema plaćenih prepreka;**
 - **Zadržavanje autorskih prava;**
 - **Podrška institucija i istraživačkih fondova;**
 - **Održivi poslovni modeli.**
- Portparol kompanije Elsevier je izjavio: „Ako smatrate da bi informacije trebalo da budu besplatne, idite na Vikipediju“.

ETIČKA PITANJA

- **Ograničavanje vs. široka dostupnost:** Da li je moralno ograničiti pristup informacijama ili je moralnije osigurati da svi imaju jednaku mogućnost pristupa znanju koje je ključno za razvoj društva?
- **Nepravda i neravnopravnost vs. inkluzivnost i napredak:** Ograničavanje pristupa znanju može rezultirati nepravdom i neravnopravnošću, dok njegova široka dostupnost može doprineti inkluzivnijem društvu i većem napretku. Da li je moralno ograničavati pristup informacijama koje imaju potencijal da promene svet?
- **Besplatan pristup kao ljudsko pravo:** Da li je znanje ljudsko pravo, a ne privilegija koja treba da se zasluži?
- **Prava autora:** Autorska prava su bitna za očuvanje intelektualne svojine i podsticanje kreativnosti, ali kako se to uklapa u pravo na obrazovanje i širok pristup informacijama?

ZAKLJUČAK

- Besplatan pristup znanju predstavlja ključni element u izgradnji bolje budućnosti, ali mora biti uravnotežen sa potrebom za podrškom istraživačima i autorima.
- Demokratizacija znanja zahteva kolektivni napor svih relevantnih učesnika - akademika, istraživača, izdavača, vlade i civilnog društva. Potrebno je uspostaviti dinamičan dijalog i inovativne strategije kako bi se postigla ravnoteža između otvorenog pristupa i očuvanja autorskih prava.
- Jedan od ključnih aspekata ove transformacije je podrška institucijama, kao što su univerziteti i istraživačke organizacije, u uspostavljanju digitalnih repozitorijuma i promociji otvorenog pristupa publikacijama.
- Besplatni pristup znanju može biti moralno ispravan cilj, ali samo ako se postigne na način koji poštuje prava i doprinos autora i izdavača.

MATEMATIČKI
FAKULTET

| Da li bi znanje trebalo da bude besplatno? | Darko Zorić |

Finish

**HVALA NA
PAŽNJI**

Predmet:

RAČUNARSTVO I DRUŠTVO

Autor:

DARKO ZORIĆ 225/2017